

Journal of Environmental Studies

Vol. 47, No. 4, Winter 2022

Journal Homepage: <u>www.Jes.ut.ac.ir</u> Online ISSN 2345-6922 Print ISSN: 1025-8620

Landscape Health Mapping by Landsat Images

Niloufar Islamzadeh^{*}, Ali Reza Mikaeili Tabrizi, Abdolrassoul Salman Mahiny, Rasoul Ghorbani

Faculty of Fisheries and Environmental Sciences, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan, Iran

DOI: 10.22059/JES.2021.332755.1008242

Document Type Research Paper

Received September 20, 2021

Accepted December 11, 2021

Abstract

Landscape health assessment is a necessity. Because it helps to maintain and sustain the condition of landscape. The purpose of this study is mapping the landscape health in the in a part of Golestan province. In this study, first the landscape health metrics were selected. Then factors of changes and threshold of landscape health were identified with the help of Landsat images. The results showed that study area in terms of the indicators studied in this paper, have decreasing health changes from 1984 to 2018 and 1984 is in a better health condition than other years. Therefore, it was considered as the basis and threshold of health. Health map changes of 1984 and 2018 were prepared and classified. Areas that were unchanged or slightly altered from baseline their health condition was considered excellent, areas with low, medium and high change their health status was considered good, moderate and poor, respectively. In line with the findings of this study and their ecological analysis, guidelines for diagnosing the health of the landscape were presented. According to which and by help of remote sensing Landsat imagery a landscape health map was prepared.

Keywords: Threshold, Health map, Landscape, Metrics, Landsat

Journal of Environmental Studies

396

Vol. 47, No. 4, Winter 2022

Introduction

The idea of ecosystem health assessment (EHA) was introduced in environmental management in the late 1980s. In the discussion of health assessment, indicators are raised. Indicators provide a better picture of the environment Ecological indicators are committees that are closely related to the complex characteristics of the ecosystem. But these indicators are often not directly measurable. Measuring these indicators are: Vegetation density index, fold index, continuity index, Euclidean distance or distance from the nearest neighbor, environment to area ratio and spot area. This is the purpose of this research to make the health of the land image quantitative and mapable. In this process, after detecting changes, the thresholds of health, confusion, and disorder are determined. And health disruptors are identified. At the end, health diagnosis instructions are provided. The main question of the research is whether the health of the land has changed in the desired period of time?

Materials and Methods

The study area in this study is sub-basins of Qarahsoo, Nekarood and Gorganrood watersheds including Gorgan, Kordkuy and Bandar Gaz counties. The health utility map was obtained using the weighted linear combination (WLC) method. Thus, the health maps of 1984, 2000 and 2018 were prepared. By comparing the three maps, health changes in the study period were examined. In these layers, more desirability indicates a higher degree of power and less desirability indicates a lower degree of power for the health of the landscape. The number zero indicates the worst state of health and the number 255 indicates the best state of health in this study. In the next step, the health threshold is determined and also the health disruptors (such as human development and diseases) that are available and changeable are identified.

Discussion of Results

At this stage, land health maps have been prepared using quantitative indicators it is presented as a map. Using the health maps obtained from the previous stage and the resulting change map, the health changes of the landscape were compared statistically and visually. At this stage, the health map changes of 1984 and 2018 were prepared and classified. Areas that were unchanged from the base or had a slight change their health condition was considered excellent. Areas with low, medium, and high variation were considered good, moderate, and poor in health, respectively. In this section, changes in the landscape of the land from 1984 to 2018 were examined. From the point of view of the criteria studied in this research, in this 32-year period, the least changes and consequently the best state of health are related to 1984. Therefore, the 1984 health map was considered as the basis and other years were measured and compared accordingly. Changes in the health map of 1984, 2000 and 2018 were examined. Changes between 2000 and 2018 are negligible. Using the prepared health maps, the health changes of the land appearance between 1984 and 2018 were mapped. In the resulting change map, which was considered in the range of 0 to 255, Trial and error showed that up to 130, the changes in the study area are insignificant. Changes in the region are significant from 130 onwards. The number 130 was considered as the health threshold of the land. Therefore in addition to presenting changes in the landscape of the land, areas without change that did not cross the health threshold Changed areas that have crossed the health threshold are also shown. The development of human land uses such as urban development and roads, as well as the conversion of land uses such as forest to agriculture, rangeland and roads, runoff and erosion are introduced as factors of change. These cases may also reduce the area of forests, diseases and climate. Figure of landscape health final map of the study area presented in below:

Landscape health changes in the studied time periods were evaluated and compared using measures. The results in the mentioned period show the declining trend of the health of the landscape. Examination of the results shows that the uses are more uneven and the damage to the landscape has increased. Due to the increase in fragmentation index and decrease in integration and communication, the environmental situation has declined. Due to the high capability of satellite images - such as timeliness, multi-spectrum, duplication - they can be used to determine changes in the landscape in a certain period of time. Using the landform measurements, the spatial structure of the land landscape can be quantified. By establishing a relationship between the structure and performance of the landscape and a better understanding of ecological processes, it is possible to evaluate the landscape in order to plan and manage it sustainably. As a result, the use of metrics, while saving time, provides acceptable results. The measurements can be studied and extracted as quantitative indices of the environment using satellite images. The larger the area of the spots, the less damaged and intact they are. The shorter the distance between the stains, the less tampering. Therefore, closer distance is a

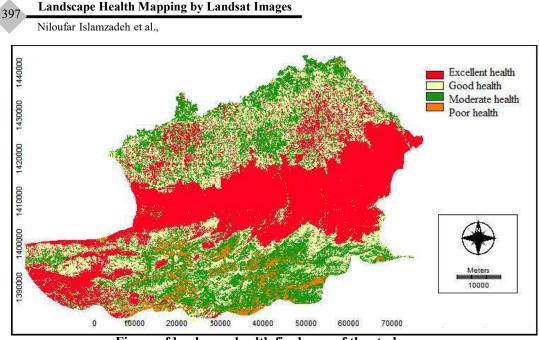

Figure of landscape health final map of the study area

favorable factor in the health status of the land. Maintaining the integrity and stability of the landscape based on ecological principles leads to reducing or improving the effect of human activities on biodiversity and the dynamics of local landscapes. In the discussion of detection of changes, the measurement of land use is one of the most telling measures in the study of changes in the appearance of the land. In this study, in addition to visual analysis, cross-books were used to understand where it has changed and how much. In terms of area, 2000 is not much different from 1984. In 2018, in terms of area, about 4,000 hectares were added to the development area, including the city and roads. The area of the city has tripled compared to the base year. About 26,000 hectares of forest area has been reduced. The rate of erosion has increased by about 40 hectares (increase of run off). About 9,000 hectares have been added to the area of agricultural land. About 12,000 hectares have been added to the rangeland area. The area of roads has increased by 800 hectares. The 1984 health map is in a better position than the 2000s and 2018s in terms of the indicators studied. In the map of 2000, compared to 1984, the situation of forests, pastures and agriculture has deteriorated. In the 2018 map, the situation of forests and agriculture has deteriorated, but the situation of pastures is acceptable. The number of urban spots has increased. At the city level, there are slight positive changes due to the large and concentrated spots in the city. The maps for 2000 and 2018 do not show much difference from each other. But they are a significant change from the 1984 map. Statistical analysis of the histogram shows that the 1984 curve is more homogeneous than 2000 and 2018. The 2000 and 2018 curves are closely related. Landscape changes from 1984 to 2018 were examined. From the point of view of the criteria studied in this research, 1984 is in a better health condition than other years. Therefore, it was considered as the basis and threshold of health and other years were measured and compared accordingly. In line with the findings of this study and their ecological analysis, guidelines for diagnosing the health of the landscape were presented.

محيطشناسي، دورة ٤٧، شمارة ٤، زمستان --١٤، صفحة ٣٩٥–٤١١

تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین با استفاده از تصاویر لندست

نیلوفر اسلامزاده*، علیرضا میکاییلی تبریزی، عبدالرسول سلمان ماهینی، *ر*سول قربانی

دانشکده شیلات و محیط زیست، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان، ایران

تاريخ وصول مقاله: ١٤٠٠/٩/٢٩ تاريخ پذيرش مقاله: ١٤٠٠/٩/٢

چکیدہ

ارزیابی سلامت سیمای سرزمین نوعی ضرورت است؛ زیرا به حفظ و پایداری سرزمین کمک میکند. هدف این پژوهش تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین در بخشی از استان گلستان است. در این پژوهش، ابتدا سنجههای مرتبط با سلامت انتخاب شدند. سپس به کمک تصاویر لندست، عوامل تغییر و آستانه سلامت مشخص شد. نتایج نشان داد از نظر معیارهای مورد مطالعه، تغییرات سلامت سیمای سرزمین در بازه زمانی ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۸ نزولی بوده و سال ۱۹۸۴ وضعیت بهتری نسبت به سالهای دیگر دارد. بنابراین، به عنوان مبنا و آستانه سلامت در نظر گرفته شد. تغییرات نقشه سلامت ۱۹۸۴ و ۲۰۱۸ تهیه و طبقهبندی شد. مناطقی که نسبت به مبنا عنوان مبنا و آستانه سلامت در نظر گرفته شد. تغییرات نقشه سلامت ۱۹۸۴ و ۲۰۱۸ تهیه و طبقهبندی شد. مناطقی که نسبت به مبنا وضعیت سلامت آنها بترتیب خوب، متوسط و ضعیف قلمداد شد. در راستای یافتههای این پژوهش و تحلیل اکولوژیک آنها، دستورالعمل تشخیص سلامت سیمای سرزمین ارایه شد. این دستورالعمل با کمک سنجش از دور تهیه گردید که طبق آن نقشه سلامت بدست آمد. توسعه کاربریهای انسانی مثل توسعه شهری و جادهها و نیز تبدیل کاربری جنگل و رواناب و فرسایش به عنوان عوامل تغییر معرفی شدند.

کلید واژه

آستانه، نقشه سلامت، سیمای سرزمین، سنجه، لندست

سر آغاز

ایده ارزیابی سلامت اکوسیستم ⁽(EHA) در مدیریت محیطزیست در اواخر دهه ۱۹۸۰ مطرح شد. در بحث ارزیابی سلامت، شاخصها مطرح میشوند. شاخصها تصویر بهتری از محیطزیست ارائه میکنند (Jorgensen et 2005 . شاخصهای اکولوژیک کمیتهایی هستند که ارتباط نزدیکی با ویژگیهای پیچیده اکوسیستم دارند، اما این شاخصها غالباً بطور مستقیم قابل اندازهگیری نیستند. سنجش این شاخصها به منظور سادهسازی و ارزیابی

* نویسنده مسئول:

جنبههای مختلف عملکرد اکوسیستم به کار میرود. نمونههایی از این شاخصها عبارتند از شاخص تراکم پوشش گیاهی، شاخص چین خوردگی، شاخص پیوستگی، فاصله اقلیدسی یا فاصله از نزدیکترین همسایه، نسبت محیط به مساحت و مساحت لکه. یکی از چالشهای مهم در مطالعه و مدیریت سیمای سرزمین، کمّیسازی ناهمگنی مکانی در روش و مقیاس مناسب با توجه به پدیدههای تحت بررسی است. کمّیسازی وضعیت محیط به مدیریت و پایش آن کمک میکند. برای کمّیسازی روش های

محط ثناسي ٤. دورهٔ ٤٢ ♦ شمارهٔ ٤ ♦ زمستان ۱٤۰۰

مختلفی وجود دارد. یکی از این روشها استفاده از سنجههای سیمای سرزمین است (,McGarigal et al.) (2019). سنجهها یکی از روشهای بسیار مفید برای سنجش وضعیت سیمای سرزمیناند. اما در این میان باید از سنجههای مناسب استفاده شود تا وضعیت محیط به صورت جامع نشان داده شود. دو جنبهٔ اساسی ساختار سیمای سرزمین، شامل ترکیب (تنوع و فراوانی لکهها) و شکل فضایی (موقعیت و ترتیب فضایی اجزا)، را با کمک سنجهها می توان اندازه گیری کرد.

مطالعاتی در زمینه کمی کردن وضعیت سیمای سرزمین و سنجهها انجام گرفته است. آرخی (۱۳۹۴) ارزیابی روند تغییرات کاربری اراضی دهلران را با استفاده از تکنیک سنجش از دور و سنجهها انجام و اظهار داشت که افزایش تعداد لکهها عامل تجزیه سرزمین بوده است. میرزایی و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از تصاویر ماهوارهای به بررسی تغييرات كاربري و پوشش اراضي شهرستان خلخال پرداخته و اظهار داشتهاند که کاربریهای کشاورزی، مراتع و مسکونی در این منطقه در بازه زمانی مورد بررسی افزایش و سطوح جنگلی کاهش یافته است. رجایی و همکاران (۱۳۹۹) تغییرات کاربری اراضی مازندران در حوضه آبخیز رودخانه تجن را با تکیه بر سنجههای سیمای سرزمین در بازه زمانی ۳۰ ساله مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج تجزیه و تحلیل تغییرات کاربری اراضی نشان داد که در بازه مورد بررسی یک روند کاهشی پیوسته در پوشش جنگلی این منطقه اتفاق افتاده است در حالیکه مساحت کشاورزی روند افزایشی داشته است. مجرد و کمانرودی (۱۳۹۷) و خوش لهجه و همکاران (۱۳۹۸) آشکارسازی تغییرات کاربری اراضی مناطق مطالعاتی شهری و بررسی یکپارچگی آنها را با استفاده از GIS و سنجههای سیمای سرزمین انجام دادند و اظهار رضایت کردند. کامیاب و ماهینی (۱۳۹۱) الگوهای مکانی_زمانی تغییرات سیمای سرزمین را با کمک سنجههای سیمای سرزمین بررسی کردند و لکههای حفاظتی استان گلستان را با استفاده از روش نظام

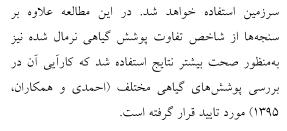
ارزیابی و اولویتبندی حفاظت انتخاب کردند. ماهینی در مطالعهٔ سلامت پوشش گیاهی از سنجههای سیمای سرزمین_از جمله شاخص شکل، نسبت محیط به مساحت، پیوستگی، فاصلهٔ اقلیدسی و NDVI² به منزلهٔ جایگزین پیچیدگی ساختاری پوشش گیاهی۔ استفادہ کرد و به بررسی وضعیت سلامت ساختار گیاهان پرداخت. در پژوهشی Gounaridis و همکاران (۲۰۱۸) برای بررسی تکه تکه شدگی از سنجه های تراکم لکه ها، تراکم لبه، اندازهٔ بزرگترین لکه، نزدیکترین همسایه، نسبت محیط به مساحت، و تجمع استفاده كردند. اين محققان از سنجهٔ تراكم لبه علاوه بر تكهتكهشدگی برای تعیین پیچیدگی شکل و بینظمی و نیز ناهمگنی مکانی سیمای سرزمین استفاده كردند و نتايج استفاده از اين سنجهها را مطلوب اعلام کردند. McGarigal و همکاران (۲۰۱۹) با استفاده از شاخص یکپارچگی اکولوژیک و ارتباط به بررسی سلامت سیمای سرزمین برای انتخاب مناطق حفاظتی پرداختند. سپس مدل حفاظتی ارائه دادند. Xing و Meng (۲۰۲۰) از سنجههای سیمای سرزمین استفاده و عملکرد شهرها را به کمک هشت سنجه سیمای سرزمین کمی و سپس طبقهبندی کردهاند. در این مطالعه سنجهها بر اساس کارایی خود با استفاده از تحلیل واریانس ارزیابی و نتیجه کار رضايتبخش اعلام شد

سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی به تنهایی نمی توانند روند تغییر الگوهای اصلی سیمای سرزمین را توصیف کنند. از این رو، ترکیبی از سنجههای سیمای سرزمین مطرح است که در کنار GIS و RS نتایج مطلوب تر و دقیق تری ارایه می دهد (محمودزاده و مسعودی، ۱۳۹۸). سنجهها یکی از بهترین روشها برای ارزیابی وضعیت سیمای سرزمین هستند اما در این میان، باید از سنجههای مناسب استفاده شود تا وضعیت محیط به صورت جامع نشان داده شود (Rogarigal et al., 2018). با توجه به تحقیقات انجام گرفته و تجربیات حاصل از آنها در این پژوهش نیز از سنجهها در تهیه نقشه سلامت سیمای تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین با استفاده از ...

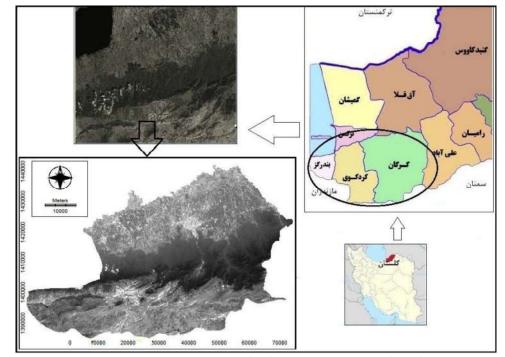
نیلوفر اسلام زاده و همکا*ر*ان

مواد و روش بررسی محدوده و قلمرو ی مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه در این پژوهش، زیرحوزههایی از حوزه آبخیز قرهسو، نکارود و گرگانرود (در برگیرنده شهرستان های گرگان، کردکوی و بندر گز) میباشد (شکل ۱). منطقه مورد مطالعه در استان گلستان واقع شده است. از غرب به دریای خزر و استان مازندران، از جنوب به استان سمنان و از شمال و شرق به سایر قسمتهای استان گلستان محدود می شود. وسعت منطقه حدود ۳۰۰ هزار هکتار است. آب و هوای معتدل دارد. اقلیم منطقه متنوع است. منطقه شامل کوه، جنگل، جلگه و دشت، ساحل دریا، چمنزار و زمین کشاورزی است. میانگین دمای سالانه ۱۷ درجه سانتی گراد و میانگین بارش سالانه ۶۰۰ تا ۷۵۰ میلیمتر است. بر اساس برآورد جمعیت کشور در سال ۱۳۹۵، جمعیت منطقه حدود ۵۹۸ هزار نفر است (سازمان مدیریت و برنامهریزی گلستان، ۱۳۹۷). علت انتخاب منطقه مورد نظر در این پژوهش این است که در بازه زمانی مورد مطالعه، منطقه تغییرات چشمگیری داشته است.

در راستای یافته های این پژوهش و تحلیل اکولوژیک آنها، دستورالعمل تشخیص سلامت سیمای سرزمین ارایه شد. این دستورالعمل با کمک سنجش از دور و در سطح لکه های سیمای سرزمین و به صورت کمی و مکانی تهیه شد که طبق آن نقشه سلامت بدست آمد و عوامل تغییر و آستانه سلامت تعیین شدند. هدف از این پژوهش این است تا سلامت سیمای سرزمین بصورت کمی و نقشه درآید. در این فرایند، بعد از آشکارسازی تغییرات، آستانه های سلامت، آشفتگی و اختلال تعیین می شود و عوامل برهم زننده سلامت مشخص می شود. در پایان دستورالعمل تشخیص سلامت ارایه می شود. سوال اصلی پژوهش این است که آیا در بازه زمانی مورد نظر سلامت سیمای سرزمین تغییر کرده است؟

شکل ۱. (راست) تصویر محدوده منطقه و (چپ) باند ۵ ماهواره لندست ۵ از منطقه مطالعاتی

محط ثناسي ٤٠٢ دورهٔ ٤٧ ♦ شمارهٔ ٤ ♦ زمستان ۱٤۰۰

روش و ابزار تحقيق

در این مطالعه در کنار سنجهها از شاخص تفاوت پوشش گیاهی نرمال شده (NDVI) نیز در تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین استفاده شد. این شاخص به طور مستقیم از تصاویر ماهوارهای حاصل میشود و بین ۱– تا ۱+قرار دارد. پژوهش حاضر با استفاده از روشی از ارزیابی

چندمعیاره (MCE)^۳ انجام شد که از معمول ترین روش های تحلیل تصمیم می باشد. این روش با منطق غیر قطعی فازی برای مدل سازی جهان واقعی از دقت بیشتری برخوردار است. در ارزیابی چند معیاره، معیارهای مختلف مورد بررسی قرار می گیرد تا هدف محقق شود. مراحل انجام کار این پژوهش در شکل ۲ نشان داده شده است.

شکل ۲. مراحل اجرای پژوهش

تهیه دادههای دورسنجی و تشخیص کاربری

دادههای مورد استفاده در این مطالعه، نقشههای کاربری سیمای سرزمین سالهای ۱۹۸۴، ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ طرح آمایش استان گلستان (۱۳۹۵) هستند که جهت مقایسه شاخصهای مختلف سیمای سرزمین مورد مطالعه قرار

گرفتند. در تهیه نقشههای کاربری طرح آمایش استان گلستان از تصاویر ماهواره لندست استفاده شده است (جدول ۱). نحوه طبقهبندی تصاویر ماهوارهای در این پژوهش به روش طبقهبندی نظارت شده و حداکثر احتمال^{*} بود و نتیجه حاصل به صورت هشت طبقه شامل شهر،
> جنگل، آب، کشاورزی، مرتع، بایر، جاده و آبراهه به دست آمد. ماتریس دقت برای هر تصویر تشکیل گردید. فرمول ضریب کاپای استفاده شده برای ارزیابی صحت به صورت رابطه ۱ تعریف شده است:

 $\mathbf{K} = (\theta 2 \cdot \theta 1) / (1 \cdot \theta 2) \tag{1}$

در این فرمول، θ1 درستی مشاهده شده و θ2 توافق مورد انتظار را نشان میدهد. نتایج حاصل از صحتسنجی طبقهبندی تصاویر با استفاده از ماتریس خطا، ضریب کاپای قابل قبولی را ارائه میدهد (جدول ۲).

رديف تصوير	مسير تصوير	ماهواره	تاريخ
۳۵	188	لندست ۵	جولای ۱۹۸۴
٣۴	188	لندست ۷	جولای ۲۰۰۰
٣۴	188	لندست ۸	جولای ۲۰۱۸

2+18		7+++		1976		
صحت تولید کننده	صحت کاربر	صحت توليد كننده	صحت کاربر	صحت توليد كننده	صحت كاربر	طبقه کاربری
۸۳/۳۲	۸۱/۱۱	۸۵/۹۴	۸۵/۰۲	Y٩/١٩	۷۵/۰۵	شهر
۸ ٩/۴۹	۸۵/۹۴	٨٨/١۶	۸۵/۱۶	NN/88	18/18	جنگل
۸۵/۱۵	۸۴/۱۶		۸۱/۱۱	۸۵/۶۵	۸۳/۸۸	آب
٨٧/١٧	۸۰/۱۶	۸۵/۱۵	٨۴/٩۶	۸۵/۰۵	۸۵/۰۵	کشاورزی
۸۱/۱۱	18/18	४९/ १९	V٩/V۴	۲۱/۱۴	VF/88	مرتع
۸۴/۹۶	۸۱/۰۰	NN/88	۸۳/۰۸	V9/V8	Y9/Y4	باير
٩۴/٣٢	۹۱/۱۹	۹۵/۳۲	९४/ १९	۹۵/۱۵	٩٣/٠٨	جادہ
۸۵/۴۵	۸۵/۰۵	۸۹/۴۹	۸۸/۶۶	۸۳/۵۰	AV/1V	أبراهه
٨۵/	17	/۴/	γλ	٨١	۶/۰۱	صحت کلی
•//	۱۳	۰/۸	.)	•	/	ضريب كاپا

جدول ۲. نتایج حاصل از صحت سنجی تصاویر (طرح آمایش استان گلستان، ۱۳۹۵)

انتخاب و استخراج سنجههای سیمای سرزمین و شاخص NDVI

سنجههای سیمای سرزمین با کمک نرمافزار v4.2 Fragstats استخراج شدند. سنجههای انتخاب شده برای این مطالعه به همراه شاخص NDVI در جدول ۳ آورده شدهاند. این شاخصها از طریق تصاویر ماهوارهای و با تکیه بر سنجش از دور محاسبه می شود. انتخاب شاخصها یک مرحله مهم در انجام این پژوهش است که با مرور

منابع و بررسی اولیه تصاویر انجام خواهد گرفت. در انتخاب شاخصها باید توجه شود که شاخصهای قابل استخراج از دادههای دورسنجی انتخاب شود؛ چون اساس کار این پژوهش مبتنی بر سنجش از دور است. همچنین شاخصها علاوه بر کمک در تشخیص وضعیت سلامت سیمای سرزمین، به کمی کردن سلامت سیمای سرزمین کمک میکنند. این مزیت در تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین، تسهیل کننده است. با تحلیل چندزمانه، تصاویر

محط ثناسي ٤٠٤ دورهٔ ٤٧ ♦ شمارهٔ ٤ ♦ زمستان ۱٤۰۰

زمانهای مختلف مقایسه می شود تا تغییرات سیمای سرزمین بررسی شود. در بخشی از این مطالعه، NDVI که

نمایه تراکم پوشش گیاهی است با استفاده از تصاویر ماهوارهای به صورت مستقیم تهیه شد.

واحد يا دامنه	توضيح	سنجه			
+ تا ۱	تراكم پوشش گياهي	NDVI			
۱ تا ۲	شاخص چین خوردگی	Frac (Fractal Dimension Index)			
۰ تا ۱	شاخص پيوستگى	Contig (Contiguity Index)			
متر	فاصله اقليدسى	ENN (Euclidean Nearest Neighbor Distance)			
بزرگتر از صفر	نسبت محيط به مساحت	Para (Perimeter- Area Ratio)			
هکتار	مساحت لکه	Area (Patch Area)			

جدول ۳. شاخصهای انتخاب شده در این مطالعه

کمی کردن و تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین

در ادامه نقشه معیارها در نرمافزار IDRISI Selva تهیه و سپس، لایهها فازی شدند. در منطق فازی می توان در مقیاسهای مختلفی نظیر ۲ تا ۲۵۵ اعدادی را در نظر گرفت و با استفاده از شکل توابع عضویت صعودی، نزولی و یکنواخت و نیز نوع تابع عضویت S شکل، لا شکل و خطی، نقشهها را استانداردسازی کرد. در تهیه نقشههای فازی، تعیین حد آستانه (نقاط کنترل) بسیار مهم است. مپس، هرکدام از نقشهها با فرایند سلسله مراتب تحلیلی (AHP) وزندهی شدند. در روش ارزیابی چند معیاره باید به هرکدام از معیارها وزن داده شود که این وزندهی بسیار وزنها و نسبت توافق (CR) مقایسه شد و کمتر از ۲۰ به دست آمد که نشاندهنده قابل قبول بودن وزندهی بود. وزنهای داده شده به سنجهها در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. وزنهای داده شده به شاخصها در این مطالعه

وزن	مشخصه
٠/٠۵	NDVI
•/١٨	Frac
۰/۲۱	Contig
٠/١۵	ENN
٠/١٨	Para
•/٢٣	Area

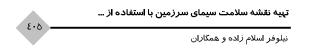
سپس، با استفاده از ارزیابی چند معیاره، لایههای معیارهای سال ۱۹۸۴، ۲۰۰۰ و نیز ۲۰۱۸ ترکیب شدند. با استفاده از روش ترکیب خطی وزن داده شده ⁹(WLC) نقشه مطلوبیت برای سلامت بدست آمد. به این ترتیب نقشه سلامت سال ۱۹۸۴، ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ تهیه شد. با مقایسه سه نقشه مذکور تغییرات سلامت در بازه زمانی مورد مطالعه بررسی شد. در این لایهها مطلوبیت بیشتر نشاندهنده درجه توان بالاتر و مطلوبیت کمتر بیان کننده درجه توان پایینتر برای سلامت سیمای سرزمین میباشد. عدد صفر نشاندهنده بدترین حالت سلامت و عدد ۲۵۵ نشاندهنده بهترین حالت سلامت است.

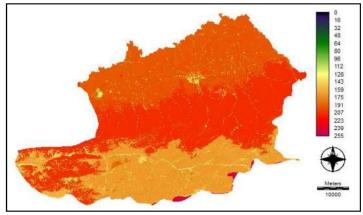
تعیین آستانه سلامت و شناسایی عوامل تغییر و آشکارسازی تغییرات

در این مرحله آستانه سلامت در منطقه مطالعاتی تعیین و همچنین آن دسته از عوامل برهم زننده سلامت (مانند توسعه انسانی و بیماریها) منطقه که در طول بازه مطالعاتی در دسترس و قابل تغییرند شناسایی می شود.

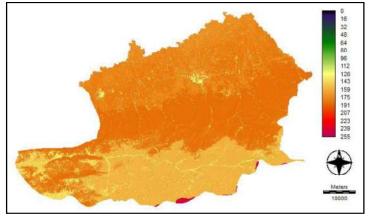
نتایج نتایج کمی کردن و تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین

در این مرحله نقشههای سلامت سیمای سرزمین که با

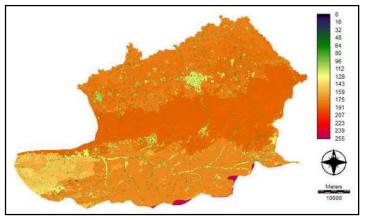

شکل ۳. نقشه سلامت سال ۱۹۸۴

شکل ۴. نقشه سلامت سال ۲۰۰۰

شکل ۵. نقشه سلامت سال ۲۰۱۸

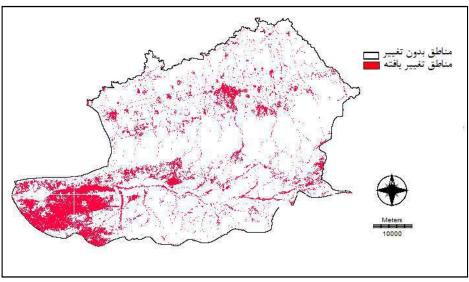
آشکارسازی تغییرات

با استفاده از نقشههای سلامت حاصل از مرحله قبل و نقشه تغییـر حاصل شده، تغییـرات سلامت سیمای سرزمین

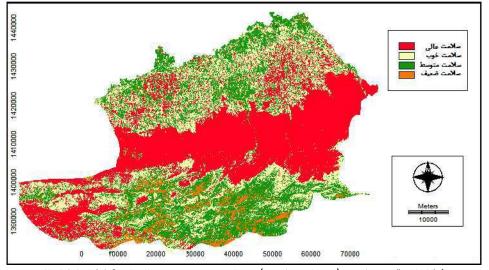
به صورت آماری و بصری مقایسه شد (شکل ۶). در این مرحله تغییرات نقشه سلامت ۱۹۸۴ و ۲۰۱۸ تهیه و طبقهبندی شد. مناطقی که نسبت به مبنا بدون تغییر

محيط ثناسي ٤٠۶ دورهٔ ٤٢ ♦ شمارهٔ ٤ ♦ زمستان ۱٤۰۰

بودند یا تغییر جزیی داشتند وضعیت سلامت آنها عالی در وضعیت سلامت آنها بترتیب خوب، متوسط و ضعیف نظر گرفته شد. مناطقی که تغییر کم، متوسط و زیاد داشتند قلمداد شد (شکل۷).

شکل ۶. نقشه تغییرات سلامت سیمای سرزمین بین سالهای ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۸

شکل ۷. نقشه سلامت (تغییرات سلامت) سیمای سرزمین بین سالهای ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۸

در بخشی از این مطالعه از کراس تب استفاده شد که نتایج آن در جدول ۶ آمده است. نتایج مساحت طبقات کاربری اراضی بر حسب هکتار در جدول ۷ آورده شده است.

تعيين آستانه سلامت

در این بخش، تغییرات سیمای سرزمین از سال ۱۹۸۴ تا

۲۰۱۸ بررسی شد. از نقطه نظر معیارهای مورد مطالعه در این پژوهش، در این بازه ۳۲ ساله کمترین تغییرات و در نتیجه بهترین حالت سلامت مربوط به ۱۹۸۴ است. بنابراین نقشه سلامت ۱۹۸۴، به عنوان مبنا در نظر گرفته شد و سالهای دیگر با توجه به آن سنجش و مقایسه شدند. تغییرات نقشه سلامت سال ۱۹۸۴، ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ بررسی تهیه نقشه سلامت سیمای سرزمین با استفاده از ...

نیلوفر اسلام زاده و همکا*ز*ان

تغییر مساحت به هکتار ۱۹۸۴-۲۰۱۸	تغییر کاربری		
8144	کشاورزی به شهر		
١٧۵	شهر به کشاورزی		
١٣٨٨٩	جنگل به کشاورزی		
577	مرتع به کشاورزی		
٩٣٠	جاده به کشاورزی		
۵۱۲	آبراهه به کشاورزی		
17389	جنگل به مرتع		
۶۹۳	کشاورزی به مرتع		
۸۵۵	جنگل به جاده		
۱۳۸۸	کشاورزی به جاده		
۳۵۷	مرتع به جاده		
۴۴۵	جنگل به آبراهه		
124	مرتع به آبراهه		
١۶۵	مرتع به جنگل		

جدول ۶. میزان تبدیل برخی کاربریها بر اساس مساحت

شد. تغییرات بین سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ ناچیز است. با استفاده از نقشههای سلامت تهیه شده، تغییرات سلامت سیمای سرزمین بین ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۸ بصورت نقشه درآمد (شکل۶). در نقشه تغییرات حاصل که به صورت دامنه • تا محد ۲۵۵ در نظر گرفته شد، با آزمون و خطا مشخص شد که تا عدد ۱۳۰، تغییرات منطقه مطالعاتی ناچیز است. از ۱۳۰ به عدد تغییرات در منطقه معنیدار است. عدد ۱۳۰ به عنوان بعد تغییرات در منطقه معنیدار است. عدد ۱۳۰ به عنوان آستانه سلامت سیمای سرزمین در نظر گرفته شد. بنابراین در شکل ۶ علاوه بر ارایه تغییرات سیمای سرزمین، مناطق بدون تغییر که آستانه سلامت را رد نکرده و نیز مناطق تغییر یافته که آستانه سلامت را رد کردهاند نیز نشان شده است.

جدول ۷. مساحت طبقات کاربری اراضی به هکتار

سال ۲۰۱۸	سال ۲۰۰۰	سال ۱۹۸۴	طبقه کاربری اراضی
471.	1018	۱۵۱۵	شهر
۱۰۳۰۸۹	189825	189825	جنگل
481	757	880	آب
1.0411	१८२४	957.4	كشاورزى
۸۳۰۷۱	۷۱۸۷۵	٧٠٧٧٣	مرتع
۷ ۴۰	۷۴۰	۷۴۰	باير
ፖለዮፖ	۳۰ ۷۳	7.59	جادہ
717.	7177	۲۱۳۰	آبراهه

شناسایی عوامل تغییر

با توجه به جدول ۶، توسعه کاربریهای انسانی مثل توسعه شهری و جادهها و نیز تبدیل کاربریهایی نظیر تبدیل جنگل به کشاورزی، مرتع و جاده، رواناب و فرسایش در منطقه مطالعاتی و در بازه مورد نظر، به عنوان عوامل تغییر معرفی میشوند. این موارد ممکن است در کاهش مساحت جنگلها، بیماریها و اقلیم نیز تاثیر داشته باشد.

ارائه دستورالعمل تشخیص سلامت به کمک روش های سهل تر

دستورالعمل تشخیص سلامت سیمای سرزمین منطقه مطالعاتی در این پژوهش، در شکل ۸ ارایه شده است.

بحث و نتيجه گيري

تغییرات سلامت سیمای سرزمین در دورههای زمانی مورد مطالعه با استفاده از سنجهها بررسی و مقایسه شد. نتایج در بازهٔ زمانی اشاره شده روند نزولی سلامت سیمای

محط ثناسي ٤٠٨ دورهٔ ٤٧ ♦ شمارهٔ ٤ ♦ زمستان ۱٤۰۰

شكل ٨. دستورالعمل تشخيص سلامت

سرزمین نشان میدهد. بررسی نتایج نشان میدهد کاربریها غیریکنواخت تر و آسیب سیمای سرزمین بیشتر شده است. با توجه به افزایش شاخص تکه تکهشدگی و کاهش یکپارچگی و ارتباط، وضعیت محیطزیست روند نزولی پیدا کرده است. محققانی مثل Pive و Teresa (۲۰۱۸) و کرده است. محققانی مثل Vive و Gounaridis خود برای بررسی وضعیت سیمای سرزمین از برخی سنجههای نامبرده شده در این مطالعه استفاده و نتیجه را رضایت بخش

اعلام کردهاند. نتایج به دست آمده از کاربرد سنجههای مورد استفاده در این پژوهش بیانگر کارایی سنجههای مساحت لکه، بعد فرکتال، پیوستگی، فاصله از نزدیکترین همسایه، نسبت محیط به مساحت و NDVIدر بررسی و تحلیل تغییرات است که با یافتههای میرزایی و همکاران (۱۳۹۷)، محمودزاده و مسعودی (۱۳۹۸)، قنبری و همکاران (۱۳۹۹)، Clive و McGarigal، (۲۰۱۸) Teresa و همکاران (۲۰۱۹) و Gounaridis و همکاران (۲۰۱۸) همخوانی دارد، که در همگی آنها به کارآمدی این سنجهها اشاره داشتهاند. با مقایسه و بررسی یافتهها میتوان نتیجه گرفت که وضعیت تغییرات سلامت به صورت نزولی است. میرزایی و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از تصاویر ماهوارهای به بررسی تغییرات کاربری شهرستان خلخال پرداختند و نشان دادند که سنجهها از کارایی بالایی در نشان دادن تغییرات کاربری در این منطقه در طی دوره مطالعه برخوردار هستند. محمود زاده و مسعودی (۱۳۹۸) تغییرات کاربری را در تبریز با استفاده از سنجهها مطالعه و اعلام کردند که سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی به تنهایی نمیتوانند روند تغییر الگوهای اصلی سیمای سرزمین را توصیف کنند. از این رو، ترکیبی از سنجههای سیمای سرزمین مطرح است که در کنار GIS و RS نتایج مطلوبتر و دقیقتری ارایه دهد. سنجهها یکی از بهترین روشها برای سنجش وضعیت سیمای سرزمین هستند. آرخی (۱۳۹۴) با ارزیابی روند تغییرات کاربری اراضی منطقه بیابانی دهلران با استفاده ازسنجش از دور و سنجهها، افزایش تعداد لکهها را عامل تجزیه سرزمین اعلام و از کاربرد سنجهها اظهار رضایت کرد. علاوه بر این مطالعات، پژوهشهایی در نقاط مختلف انجام گرفته است از جمله قنبری و همکاران (۱۳۹۹)، Gounaridis و همکاران Meng و Xing و ۲۰۱۷) Yadav و Borana (۲۰۱۴) و (۲۰۲۰) که همه آنها کارایی و قابلیت سنجههای استفاده شده را تایید کردهاند. سنجهها یکی از بهترین روشها برای ارزیابی وضعیت سیمای سرزمین هستند اما در این میان،

باید از سنجههای مناسب استفاده شود تا وضعیت محیط به صورت جامع نشان داده شود (McGarigal et al., 2018).

با توجه به قابلیت بالای تصاویر ماهوارهای نظیر بههنگام بودن، چند طیفی بودن، تکراری بودن_ جهت تعیین تغییرات سیمای سرزمین در یک دورهٔ زمانی مشخص می توان از آنها استفاده کرد. با استفاده از سنجههای سیمای سرزمین می توان ساختار فضایی سیمای سرزمین را کمّی کرد. از طریق ایجاد ارتباط میان ساختار و عملکرد سیمای سرزمین و درک بهتر فرایندهای اکولوژیک میتوان به ارزیابی سیمای سرزمین به منظور برنامهریزی و مدیریت پایدار آن دست یافت. در نتیجه استفاده از سنجهها، ضمن صرفهجویی در زمان، نتایج قابل قبولی ارائه میدهد. سنجهها به منزلهٔ نمایههای کمّیساز محیطزیست با استفاده از تصاویر ماهوارهای قابل مطالعه و استخراجاند. هر چه مساحت لكهها بزرگتر باشد كمتر تخريب يافتهاند و دستنخورده هستند. هر چه فاصلهٔ لکهها کمتر باشد دستخوردگی کمتر است. بنابراین، فاصلهٔ نزدیکتر عاملی مطلوب در وضعیت سلامت سیمای سرزمین محسوب میشود. حفظ یکپارچگی و پایداری سیمای سرزمین بر اساس اصول اکولوژیک به کاهش یا بهبود اثر فعالیتهای انسان بر تنوع زیستی و پویایی سیماهای محلی منجر می شود. در بحث آشکارسازی تغییرات، سنجه مساحت کاربری یکی از گویاترین سنجهها در بررسی تغییرات سیمای سرزمین است. در این مطالعه برای درک اینکه کجاها تغییر کرده و چقدر، علاوه بر تحلیل بصری از کراس تب نیز استفاده شد. از نظر مساحت سال ۲۰۰۰ نسبت به ۱۹۸۴ تغییر چندانی ندارد. در سال ۲۰۱۸ از نظر مساحت، حدود ۴۰۰۰ هکتار به مساحت توسعه شامل شهر و جادهها افزوده شده است. مساحت شهر نسبت به سال مبنا سه برابر شده است. حدود ۲۶۰۰۰ هکتار از مساحت جنگلها کاسته شده است. میزان فرسایش حدود ۴۰ هکتار افزایش داشته است (افزایش آبراههها). حدود ۹ هزار هکتار به مساحت زمینهای کشاورزی اضافه شده است. حدود

۱۲ هزار هکتار به مساحت مرتع افزوده شده است. مساحت جادهها ۸۰۰ هکتار افزایش یافته است. نقشه سلامت سال ۱۹۸۴ از نظر شاخصهای مورد مطالعه وضعیت بهتری نسبت به سالهای ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ دارد. در نقشه سال ۲۰۰۰ در مقایسه با سال ۱۹۸۴ وضعیت جنگل، مرتع و کشاورزی تنزل یافته است. در نقشه سال ۲۰۱۸ وضعیت جنگل و کشاورزی تنزل کرده اما وضعیت مرتع قابل قبول است. تعداد لکههای شهری زیاد شده است. در سطح شهر به علت بزرگ و متمرکز شدن لکه شهر تغییرات اندکی مثبت است. نقشه سال ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ نسبت به یکدیگر تغییر چندانی نشان نمیدهد. اما نسبت به نقشه ۱۹۸۴ تغییر قابل ملاحظهای دارند.

نتایج نشان می دهد که منحنی سال ۱۹۸۴ همگن تر از ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ است. منحنی ۲۰۰۰ و ۲۰۱۸ رابطه نزدیکی باهم دارند. تغییرات سیمای سرزمین از سال ۲۹۸۴ تا ۲۰۱۸ بررسی شد. از نقطه نظر معیارهای مورد مطالعه در این پژوهش، سال ۱۹۸۴ وضعیت بهتری از نظر سلامت نسبت ساهای دیگر دارد. بنابراین، به عنوان مبنا و آستانه سلامت در نظر گرفته شد و سالهای دیگر با توجه به آن سنجش و مقایسه شدند. در راستای یافتههای این پژوهش و تحلیل اکولوژیک آنها، دستورالعمل تشخیص سلامت سیمای سرزمین ارایه شد. این دستورالعمل با کمک سنجش از دور و در سطح لکههای سیمای سرزمین و به صورت کمی و مکانی تهیه شد که طبق آن نقشه سلامت بدست آمد و عوامل تغییر و آستانه سلامت تعیین شدند.

بطور کلی می توان گفت با استفاده از سنجه های سیمای سرزمین می توان سلامت سیمای سرزمین را کمی کرد. از طریق ایجاد ارتباط میان ساختار و عملکرد سیمای سرزمین و درک بهتر فرایندهای اکولوژیک می توان به ارزیابی سیمای سرزمین به منظور برنامهریزی و مدیریت پایدار آن دست یافت. در نتیجه استفاده از سنجه ها ضمن صرفه جویی در زمان، نتایج قابل قبولی ارایه می دهد. نتایج ارزیابی صحت در این مطالعه، نشانگر قابل قبول بودن روش حاضر

٤١٠

دورهٔ ٤٧ ♦ شمارهٔ ٤ ♦ زمستان ١٤٠٠

در مطالعات سلامت سیمای سرزمین است. روش حاضر به دلیل ارزان و سریع بودن به تسریع مطالعات در کنار مطالعات میدانی کمک شایانی میکند.

یادداشتها

- 1. Ecosystem Health Assessment
- 2. Normalized Difference Vegetation Index
- 3. Multi-Criteria Evaluation
- 4. Maximum Likelihood
- 5. Analytical Hierarchy Process
- 6. Weighted Linear Combination

فهرست منابع

- آرخی، ص، (۱۳۹۴). کاربرد متریکهای سیمای سرزمین در ارزیابی روند تغییرات کاربری اراضی با استفاده ازسنجش از دور و GIS مطالعه موردی: منطقه بیابانی دهلران، *جغرافیا و توسعه*، ۱۳(*۱۲)،* ص ۶۸–۵۹.
- احمدی، ا. م.، طاطیان، ر.، ثمرتاش، ح.، یگانه، و.، عصری، ی، (۱۳۹۵). بررسی پوشش گیاهی اراضی شور دریاچه ارومیه با استفاده از تصاویر ماهوارهای، *سنجش از دور و سامانه اطلاعات جغرافیایی در منابع طبیعی، ۷*۷٪، ص ۱۲–۱.
- خوش لهجه، م؛ برنجگر، ب؛ مقیمی، ب؛ بهشتی فر، س؛ مقصودی، ی؛ محمدزاده، ع، (۱۳۹۸). مروری بر روش ها و مدل های مورد استفاده در شناسایی تغییرات کاربری اراضی با تکیه بر سنجش از دور و GIS (با تأکید بر مطالعات صورت گرفته در کشور ایران)، *علوم و فنون نقشه برداری، (۳۹*)، ص ۲۵۵–۲۴۲.
- رجایی، ف.، اسماعیلی ساری، ع.، سلمان ماهینی، ع.، دلاور، م.، مساح بوانی، ع.ر، (۱۳۹۹). ارزیابی تغییرات کاربری اراضی در حوضه آبخیز رودخانه تجن با تکیه بر سنجههای سیمای سرزمین، *علوم و تکنولوژی محیط زیست*، ۲۲(۶)، ۳۶۶-۳۵۱.
- قنبری، ا.، رحیمی، آ.، موسوی، ط، (۱۳۹۹). بررسی تغییرات کاربری اراضی بر اساس تجزیه و تحلیل متریکهای سیمای سرزمین با استفاده از سنجش از دور وGIS در شهرستان میاندوآب، *فضای جغرافیایی، ۱۹(۱۲)*، ۱۳۰–۱۱۷.
- کامیاب، ح ر؛ ماهینی، ع، (۱۳۹۱). الگوهای مکانی_ زمانی تغییرات سیمای سرزمین و توسعهٔ شهری (مطالعهٔ موردی: گرگان)، *کاربرد* سن*جش از دور و GIS در علوم منابع طبیعی، ۱*۳۲)، ص ۵۹ ـ ۵۰
- مجرد، ک؛ کمانرودی، م، (۱۳۹۷). آشکارسازی تغییرات کاربری و پوشش اراضی با استفاده از تصاویر ماهوارهای و سیستم اطلاعات جغرافیایی (منطقهٔ مورد مطالعه: استان مازندران)، *کاربرد سیستم اطلاعات جغرافیایی و سنجش از دور در برنامهریزی*، ۱۹(۱)، ص ۱۰ ـ ۱۰
- محمودزاده، ح.، مسعودی، ح، (۱۳۹۸). تحلیلی بر تغییرات ساختاری سیمای سرزمین کلانشهر تبریز با استفاده از مبانی اکولوژی سیمای سرزمین و با تأکید بر مفهوم پیوستگی، *آمایش سرزمین*، ۲۱(۱/)، ۲۰۴–۱۷۹.
- میرزایی، ا.، قربانی، ا.، کیوان بهجو، ف، (۱۳۹۷). آشکارسازی تغییرات کاربری/ پوشش سرزمین با استفاده از تصاویر لندست و IRS: مطالعه موردی شهرستان خلخال، *فضای جغرافیایی، ۹۰(۱۳*)، ۱۱۹–۱۰۰.
- Borana, S.L., Yadav, S.K. (2017). Urban Landscape Assessment Using Spatial Metrics: A Temporal Analysis of Jodhpur City. Advance Research in Computer Science and Management, 5 (1): 1-10
- Clive, A. & Teresa, E. (2018). "Testing landscape metrics as indicators of habitat loss and fragmentation in continuous eucalypt forests (Queensland, Australia)", *The Journal of Landscape Ecology*, *17(1)*, pp. 711–728.

٤١١

- Gounaridis, D., George, N.Z., & Sotirios, K. (2018). "Quantifying spatio-temporal patterns of forest fragmentation in Hymettus Mountain, Greece a Computers", *Journal of Environment and Urban Systems*, 46(1), pp. 35–44.
- Jorgensen, S.E.; Costanza, R. & Xu, F.L. (2005). Hand Book of Ecological Indicators for Assessment of Ecosystem Health. CRC Press.
- McGarigal, K., Compton, B.W., Plunkett, E.B., DeLuca , W. V., Grand, J., Ene, E., Jackson, S.D. (2018). A landscape index of ecological integrity to inform landscape conservation. *Landscape Ecology*, 33(1) 1029–1048.
- McGarigal, K., Tagil, S., & Cushman, S. (2019). "Surface metrics: an alternative to patch metrics for the quantification of landscape structure", *Journal of Landscape Ecology*, 24(1), pp. 433–455.
- Xing, H., Meng, Y. (2020). Measuring urban landscapes for urban function classification using spatial metrics. *Ecological Indicators*, 108 (2): 1-10